

SECCIÓ DE SENDERS

A.E.TALAIA

DEL BAIX EBRE AL SOLSONÈS

2ª Etapa : PRAT DE COMTE - LA FONTCALDA - SANTA MADRONA

17 de novembre 1991

HORARI PREVIST

Sortida de Vilanova i la Geltrú.	6.30 h
Prat de Comte. Esmorzar.	9 h
Inici de la travessa.	9.30 h
Santuari de la Fontcalda. Reagrupament.	10.35 h
	11 h
La Fonteta. Reagrupament.	12.35 h
	13 h
Cruïlla amb el GR-7-3. Reagrupament.	14 h
	14.15 h
Ermita de Santa Madrona. Dinar.	15 h
	16 h
Corbera d'Ebre. Visita.	16.05 h
Sortida cap a Vilanova.	16.30 h
Vilanova i la Geltrú.	18.30 h

Notes.-

- ** Esmorzarem a Prat de Comte, en el bar Ruta.
- ** Cal portar el menjar perquè està previst dinar a l'ermita de Santa Madrona, propera a Corbera d'Ebre. Hi ha una font i taules; també hi ha la possibilitat de fer foc però cal portar la llenya. Si fes mal dia aniríem al poble de Corbera on hi ha alguns bars.
- ** Trobarem aigua al santuari de la Fontcalda i a la Fonteta.
- ** Passat la Fonteta hem de travessar la carretera Tortosa-Gandesa que actualment està en obres; és possible que les marques del GR estiguin esborrades per la qual cosa caldrà anar amb compte.
- ** Si us plau, sigueu puntuals i respecteu els reagrupaments.

SECCIÓ DE SENDERS

A.E.TALAIA

DEL BAIX EBRE AL SOLSONÈS

2ª Etapa : PRAT DE COMTE - LA FONTCALDA - SANTA MADRONA

17 de novembre 1991

El recorregut de l'etapa d'avui, segona de la travessa "*Del Baix Ebre al Solsonès*", és particularment interessant no només per les seves qualitats naturals i paisatgístiques, que en té i moltes, sinó també per les ressonàncies històriques que s'hi detecten. Tindrem ocasió, en primer lloc, de conèixer les restes d'una línia fèrria, malaurada víctima d'un sistema que no ha dubtat en escollir com a valor suprem l'individualitat més absoluta menyspreant qualsevol manifestació socialitzant, i per altra banda, podrem veure l'empremta que va deixar el monstre de la guerra en revolcar-se per aquestes contrades; diuen les cròniques que foren 116 dies els que durà el seu pas.

Iniciarem l'etapa en el poblet de Prat de Comte (370 m), molt estimat pel folklorista Joan Amades i en canvi una mica menystingut pel *viatger* Josep Mª Espinàs. Tal com va fer el Sr. Espinàs, d'entrada seguirem la carretera que porta a l'estació fantasma de l'antic ferrocarril de la Val de Zafán. Abans d'arribar-hi, però, ens desviarem per anar cap al coll de la Salve (430 m) des d'on començarem a baixar per la profunda fondalada que ha obert el riu Canaleta.

Arribats al seu llit (160 m), trobarem el santuari de la Fontcalda, punt de referència espiritual dels gandesans. Després d'un merescut descans començarem a pujar per l'antic camí ral de Gandesa, que va per entremig de les serres de puig Cavaller i de Pàndols, fins arribar a la Fonteta (280 m), un recinte per a l'esbarjo molt ben arranjat al peu de la carretera de Tortosa a Gandesa. Travessarem aquesta carretera i continuarem per la vall que s'estén per la vessant septentrional de la serra de Cavalls fins arribar al coll que forma aquesta serra amb la de la Vall de la Torre (520 m). Ací deixarem el GR i continuarem per un tallafocs que ens permetrà superar els contraforts de la serra de la Vall de la Torre, tot oferint-nos esplèndides panoràmiques, i arribar a l'ermita de Santa Madrona de Corbera d'Ebre, on finalitzarem el recorregut d'avui.

L'ESTIUET DE SANT MARTÍ

Cap a mitjan novembre els primers freds fan una treva i es produeix un interludi de bonança que gairebé no falta mai a la cita anual: és l'estiuet de Sant Martí. La veu popular explica aquest fenomen climàtic mitjançant una llegenda. Quan Sant Martí era soldat romà va venir a Catalunya una tardor molt freda i dolenta. El va acollir a casa seva un pagès dels afores de Barcelona, el qual va queixar-se de les terribles fredorades primerenques que, en

matar les llavors tot just sembrades, causava la pèrdua de les collites. El sant, en agraïment pel bon tracte que havia rebut del pagès, va fer que després dels primers freds la temperatura s'endolcís una mica, a fi que la germinació de les llavors estigués més avançada i pogués resistir el fred i les gelades de l'hivern.

Una altra llegenda diu que aquetsa bonança és obra de Nostre Senyor, el qual la va provocar per salvar Sant Martí de morir gelat en passar per Catalunya, ja que el sant viatjava només amb mitja capa perquè havia donat l'altra mitja a un pobre que es moria de fred.

LES DANSES DE PRAT DE COMTE

El folkloriste Joan Amades dedicà especial atenció als costums tradicionals de Prat de Comte, en particular a les seves danses. A l'obra *"Costumari Català. El curs de l'any"*, en el volum IV, en parlar de la festivitat de Sant Bartomeu, patró de Prat de Comte, fa una descripció de les danses que, en altre temps, es ballaven durant la celebració de la festa. Tot seguit transcrivim una part d'aquesta descripció.

"Per Sant Bartomeu fa la seva festa major el llogarret de Prat de Comte, a la Terra Alta, que havia estat una de les més interessants i curioses de les que ens són conegudes.

Antigament, i en temps que només recorda la tradició, la festa era organitzada per quatre veïns, seguint un ordre rigorós imposat pel costum. Eren designats per ordre de veïnatge, i per tant eren quatre veïns que vivien en altres tantes cases, una al costat de l'altra.

Els designats havien de curar de l'organització i de les despeses. Els anys que n'havien de tenir cura veïns rics i benestants, la festa era rumbosa i grassa, i quan tocava curar-ne a gent pobra, magra i trista. I com que els benestants viuen al centre del poble i els pobres al Raval, la festa era, uns anys seguits, abundant, i uns altres de continuats, miserosa. La veu popular diu que anava de set en set anys. Hi ha documents de literatura popular al·lusius al costum, que no transcrivim per ésser descarats.

Molt de temps enllà, la vigília s'havia fet una mena de concurs o de competició entre la fadrinalla, que sortia a fer un ball tan graciós com pintoresc, i el qui en resultava elegit com a més destre, a part del premi o joia material que se li donava, durant els dos primers dies de la festa era objecte de distinció entre els altres fadrins i per part de tot el poble en general, i exercia com un predomini entre el jovent. Per la consecució d'aquesta distinció honorària s'havien de fer tres diferents balls : el ball de l'ou, el ball de la llum i el ball del poll. No sempre es feien els tres. Cada any el batlle decidia quin s'havia de fer, i el pregoner feia públic per endavant el ball que es faria. Aquests balls sembla que no eren exclusius de Prat de Comte; el de l'ou també el ballaven al llogarret veí de Paüls, i el del poll havia tingut una àrea molt més extensa.

L'organització dels concurs i l'escenari de la competició eren sempre els mateixos, fos quin fos el ball escollit.

Es feia al vespre de la vigília, en havent sopat, a la plaça, a la llum d'una foguera o de teia cremada en un faster.

La gaita donava una volta per tota la població, seguida de la mainada; feien una passada com per convocar el poble a la festa. Passaven per les cases de totes les autoritats,

primer per la del batlle i després per les dels regidors i les de les persones de respecte, que s'anaven afegint a la comitiva. La passada finia a la plaça, on es congregava tot el veïnat.

A un senyal del batlle, s'iniciava la festa amb un pregó oficial que començava amb la frase sagramental : "Per orde del sinyor Batle se fa saber" i seguia un convit al respecte, atesa la serietat de l'acte.

A un extrem hi havia clavada, a terra, una mena de llança o barra alta, al cim de la qual hi havia penjat el pollastre premi del concurs. Tot el poble seia a terra en rodona, les autoritats en primer terme.

En el ball de l'ou, el jovent ballava amb una cullera de fusta a la boca; damunt d'ella hi portaven un ou com més gros millor. El ball era lliure; podien accionar com volien, amb l'única condició que es belluguessin força per tal que resultés difícil de fer sostenir l'ou. Així que queia a terra, el ballaire restava fracassat i havia de retirar-se del ball; resultava l'heroi d'aquest el darrer al qual queia l'ou. Els balladors accionaven disposats en renglera, un al costat de l'altre. El pregoner es passejava per darrera el grup per tal de vigilar que tots els ballaires saltessin i es belluguessin força. Quan algun no se sotregava prou, li tocava el cap amb un bastonet; si el cop era suau, el prevenia que calia que es bellugués més, i si li donava un cop fort, li indicava que era tret del concurs i que havia de deixar el ball. Abans de començar la dansa, el batlle i les autoritats repassaven les culleres per comprovar que eren ben planes de buc i que no hi havia res per enganxar l'ou i fer-lo fàcil de sostenir.

El ball de la llum era així mateix lliure com el de l'ou; els ballaires podien accionar a llur gust i bellugar-se tant com volien i de la manera que volien. Portaven penjat a l'entre-cuix un gresol encès que els sotragava en saltar i guimbar, i com que balandrejava i es bellugava contínuament, el ble s'apagava amb facilitat i se'ls abocava la cassoleta de l'oli. Així que se'ls havia apagat el gresol, havien de parar de ballar i encendre'l altra vegada, i no podien tornar a accionar fins que estava encès. Els ballaires dueien a una mà un setrill d'oli per anar omplint el buc del gresol a conveniència i una candela encesa per a quan se'ls apagava el ble. El ballaire que trigava més estona a consumir tot l'oli del setrill i havia d'encendre el gressol menys vegades, sense deixar, però, de saltar i gambejar força, a criteri del batlle, rebia el premi.

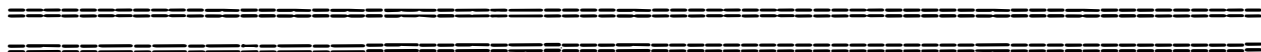

La cursa de la llum o del gresol, de Prat de Comte, a la Terra Alta.

Tant pel ball de l'ou, com pel de la llum, s'embrutava molt la plaça, cosa que resultava un inconvenient per a les balles i per aquest motiu foren abandonats aquesta dos balls i es preferí el del poll, que no comportava la sutzura que es derivava del trencament de tants d'ous i del vessament de tant d'oli; per això ha perdurat molt més que els altres dos i ha tingut una àrea molt més extensa.

Els qui volien prendre part a la prova del ball del poll, acudien d'un a un i feien unes evolucions com de presentació. Quan el batlle feia un senyal amb la vara, havien de retirar-se. Quan, a judici de l'autoritat, ja havien sortit prou aspirants al concurs, el batlle denegava les admissions a la dansa. Aleshores començava la prova de resistència i d'enginy. Els moviments eren lliures; cada ballaire podia fer allò que volia, sempre en un pla d'esforç i d'originalitat dins del reduït abast que permet el ballar sol. Saltaven i giravoltaven a desdir; feien la roda, que consistia a donar una volta enlaire al moment de fer un salt. També era comú acompanyar el ritme de la tonada donant-se cops d'espardenya per tot el cos, talment com si s'acompanyessin amb una pandereta. Així mateix havia estat costum despullar-se completament nu, tot ballant i sense deixar de saltar i botre, i tirar ençà i enllà de la rodona les peces de roba que es treien. Quan el batlle aixecava la vara, el ballaire s'havia de retirar i cedir el seu lloc al qui el seguia. Quan havien ballat tots els qui havien estat admesos, les autoritats fallaven i donaven el pollastre al qui més s'havia distingit. En proclamar el nom, era de rigor que l'agraciat saltés per damunt de tota l'estesa dels espectadors i que d'un sol bot anés de fora de la rodona al centre del cercle, on rebia el premi de mans de l'alcalde. Després de donar una volta pel cercle amb el pollastre a la mà, que mostrava a tothom, d'un altre bot sortia del clos i anava a oferir el premi a alguna persona important, als peus de la qual posava la bèstia. La persona honorada amb l'ofrena no la solia admetre i agràia el gest amb un donatiu. La melodia del ball era feta al so de gralla.

Fa mols anys que aquest ball ha caigut en desuetud. El sentit del concurs i de la competició perduren sota la forma de curses, a les quals també han estat convertits el ball de l'ou i el de la llum, que, transformats en cóssos, han perdurat molt de temps i han arribat gairebé fins ara."

EL FERROCARRIL DE LA VAL DE ZAFÁN

El primer projecte d'aquesta polèmica línia fèrria que havia de relligar l'Aragó amb la seva sortida mediterrània més curta, una vegada l'Ebre deixà de ser una via de comunicació adient, contemplava la construcció d'una línia de Saragossa al port de Sant Carles de la Ràpita i fou realitzat el 1865. Però el Pla General de Ferrocarrils de 1877, que marcà les normes bàsiques d'expansió de la xarxa ferroviària de la Restauració, no va incloure aquesta línia i el projecte s'arraconà.

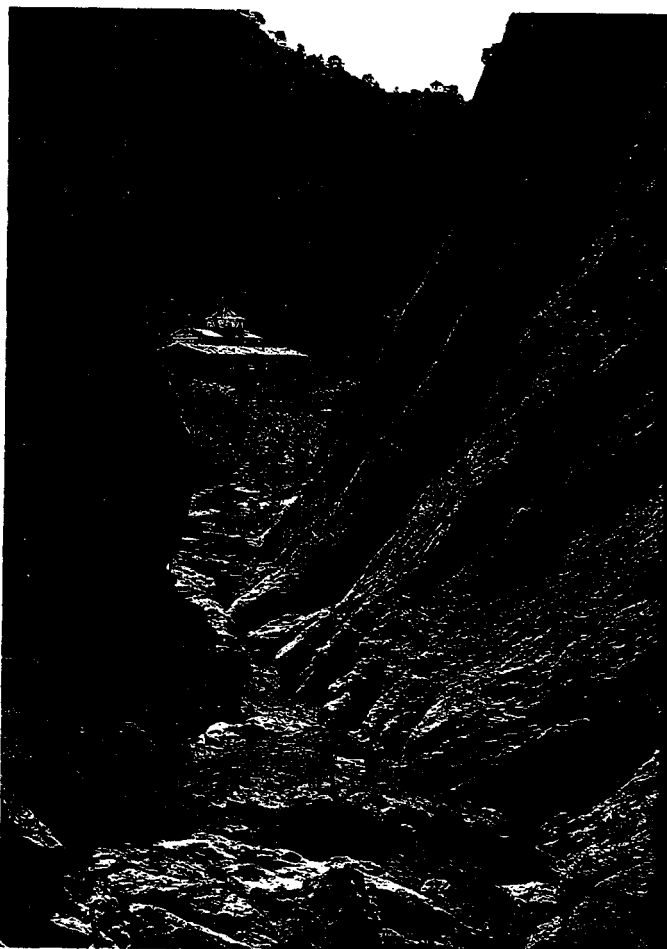
Se'n tornà a parlar uns quants anys més tard, i el 1882 la Companyia del Ferrocarril de Val de Zafán a Sant Carles de la Ràpita, obtingué la concessió per a la construcció de l'esmentada línia, que havia de passar per Tortosa, Alcanyís i la Pobla d'Híxar. Les obres començaren el 1887, però es paralitzaren el 1893 per problemes econòmics de la companyia. Malgrat això, el 1895 entrava en servei el primer tram entre Alcanyís a la Pobla d'Híxar, on enllaçava amb la línia Saragossa-Barcelona. Però calgué esperar mig segle perquè el tren arribés a Tortosa, el 1942. Aquesta línia mai no tingué una gran volada, puix que la major part del tràfic havia estat captat per la línia dels directes que de Barcelona anaven a Saragossa i Madrid per Tarragona, Reus, Móra la Nova i la Pobla d'Híxar i per la carretera d'Alcolea del Pinar a Tarragona per Alcanyís, Gandesa i Reus.

Tot i que la infraestructura de l'últim tram fins a Sant Carles de la Ràpita també fou construïda, exceptuant-ne l'estesa dels rails, no arribà mai a entrar en servei. El 1962 el Banc Mundial recomenà el desmantellament d'aquesta línia perquè era deficitària. El 1969 l'enfonsament d'una part d'un dels túnels existents entre el Pinell de Brai i Prat de Comte motivà la suspensió d'aquest darrer tram i s'hagué d'habilitar un enllaç provisional per carretera mentrestant es realitzaven les obres de reparació. Però aquestes obres mai no es portaren a terme i el 16 de setembre de 1973 quedà suspesa definitivament l'explotació de tot el tram la Pobla d'Híxar-Tortosa; finalment, el 30 de març de 1978 hom autoritzà el seu desmantellament.

EL SANTUARI DE LA FONCALDA

El lloc més important del terme de Gandesa, fora de les serres de Pàndols i de Cavalls, famoses pels fets de la darrera guerra, és el balneari i santuari de la Fontcalda, al sud del terme, a l'engorjament del riu Canaleta, entre les serres de la Mola de la Fusta a llevant i del Crestall a ponent. Es troba en un lloc aspriu i feréstec, de difícil accés per una pista forestal de 12 km, bé que molt vinculat amb la ciutat i l'espiritualitat dels gandesans. És documentat des del segle XIV: a la fi d'aquest segle o principi del següent un grup de frares trinitaris procedents, sembla, de Tortosa, hi iniciaren una comunitat conventual que durà pocs anys per les dificultats de supervivència en el lloc.

Rep el nom d'una font d'aigua minero-medicinal que brolla a 25 °C a l'esquerra del riu Canaleta, no lluny del santuari. Són aigües que duen clorur i carbonat càlcic, sulfat de mag-

nesi i clorur sòdic, cosa que feu que s'explotessin amb fins terapèutics des del segle XVIII, bé que eren ja conegudes i utilitzades per gent del rodal des de sempre. A mitjan segle passat hi havia erigits quatre edificis per a hostatge dels banyistes o gent que acudia allà per les cures, amb un total de 52 habitacions. Avui dia s'ha convertit en lloc d'estiueig.

L'antiga capella, en tot cas no anterior al segle XVI, puix que totes les notícies anteriors són fins ara pura hipòtesi o relació de cronistes poc fiables, era davant l'església actual, en l'anomenada casa de l'ermità. Aquesta casa, ara ruïnosa, té als seus baixos l'antiga capella i formant els pisos de la casa hi havia la residència de l'ermità i el lloc on s'allotjaven els prohoms de Gandesa quan hi anaven. Creiem que és la capella que es diu començada en un document, de l'any 1544, en què es dóna llicència a Joan Timoneda, terciari de Sant Francesc i ermità de Fontcalda per acaptar per tota la

GOIGS A LLAOR DE LA MARE DE DEU DE LA FONTCALDA

QUE ES VENERA
DE LA CIUTAT
BISBAT DE

EN EL TERME
DE GANDESA
TORTOSA

*Ja que en la Fontcalda feu,
Verge, tanta meravella:
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.*

En lo terme de Gandesa
lo cel ha volgut donar
una aigua tan singular
que sana la gent opresa,
Verge, ja que lo món creu
ser vostra tal meravella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

Es aigua meravellosa
la d'esta font en la terra,
puix a qui la beu, desterra
tota passió dolorosa:
sent Vós la que ens socorreu,
sagrada mare i donzella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

Fontcalda i sagrada vena
sou, Verge, amb l'Esperit Sant,

que encengué del seu foc sant
i us féu font de gràcia plena:
ja que a vostra font voleu
dar d'eix foc una centella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

Senyal de vostre valor,
és beure d'esta font santa,
té contra mals virtut tanta
per nàixer l'aigua amb caldor;
on tot malalt, amb temps breu
sana de qualsevol mella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

En aquesta font se troba
remei a tot accident,
puix en ella tot dolent
sanitat complida cobra,
i perquè Vós ho voleu
se fa tanta meravella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

Esta font meravellosa,
Verge, se consagra a Vós,
on tot fet meravellós
és de vostra mà gloriosa:
puix en Vós lo Fill de Déu
s'encarnà, restant donzella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

Molts de graves malalties
ja de metges relinqüits,
en esta font favorits
sans veiem los demés dies;
per ço que d'ells vos doleu,
oiu, Verge, sa querella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

Puix amb esta aigua sabeu
obrar tanta meravella,
als que us visiten en ella
dau-los salut, puix podeu.

Text clàssic, revisat: Dr. J. B. Manyà, prev.

Música popular, recollida, pel prof. M. Martínez.

Rercobla

Tornada

ja que en la Font-cal-da feu, Verge, tan- ta mera- vella als que us vi- si- ten en ella dau- los
sa- lut, puix po- deu. En lo ter- me del pon- de- ra lo cel ha- vol- gut do- nar una aigua tan sin- gu-
lar- que sa- na- la gent o- pre- sa Verge, ja que lo món creu- ser vostra tal mera- vella,

V. Ora pro nobis Sancta Dei Genetrix.

R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS

Concede nos famulos tuos, quaesumus, Domine Deus, perpetua mentis et corpori sanitate gaudere, et gloriosa beatæ Mariæ semper Virginis intercessione, a praesenti liberari tristitia, et aeterna perfrui laetitia. Per Christum Dominum nostrum.
- R. Amen.

(Amb llicència eclesiàstica)

diòcesi de Tortosa per acabar l'església. Segons un altre document encara no s'havia acabat el 1564. Una tradició diu que la capella anterior, si és que va existir era prop de la font, en un amagatall de les roques, que fou el lloc on, segons la mateixa tradició, un pastor va trobar la primitiva imatge de la Mare de Déu, malmesa el 1936.

L'actual santuari fou edificat a partir del 1753 i acabat el 1756 segons la data gravada a la llinda per Mn. Antoni Soler. És un edifici neoclàssic amb porta a ponent senzilla, emmarcada de pedra, d'una nau amb petit transsepte i cúpula i un campanaret d'espadanya. És en conjunt un edifici sobri, però capaç i harmoniós, amb quatre altars laterals i cambril. La devoció de la comarca l'ha convertit en un anomenat lloc de devoció mariana, on es fa tradicionalment l'aplec el segon diumenge de Pasqua. El 1979 es millorà l'església amb un nou altar gràcies a l'impuls de Mn. Miquel Romero i el 1982 es reconstruí una part dels hostatges: es renovaren 16 habitacions i una plaça de 700 m².

A PEU PER LA TERRA ALTA

Ara fa uns anys, l'escriptor Josep Mª Espinàs realitzà un recorregut a peu pels pobles de la Terra Alta. Fruit d'aquesta experiència fou un llibre anomenat "A peu per la Terra Alta", on explica les seves impressions i les anècdotes del viatge. En una de les jornades arribà a Prat de Comte procedent d'Horta de Sant Joan; pensava pernoctar-hi però es trobà amb la desagradable sorpresa que no hi havia cap fonda per la qual cosa hagué de continuar camí cap a la Fontcalda. A continuació fem una transcripció de la part del llibre on narra aquesta anada de Prat de Comte a la Fontcalda.

"A fora el sol és fort, realment, però l'aire lliure ens sembla més net i més animador que el del bar. Em fa impressió pensar que aquell bar, en el qual només hem trobat dos clients, és el "punt social" de Prat de Comte a la carretera. Pugem poble amunt, a poc a poc, perquè el camí cap a la Fontcalda surt de dalt.

No veiem ningú, pels carrers. La calor és densa, no m'estranya que Prat de Comte tingui un sol a l'escut. Diuen que el nom del poble, tan bonic, prové de "el prat donat pel comte", però on és el prat, on és el comte?.... I encara més: on és la gent? L'últim enemic, per ara, del batec vital d'aquest poble ha estat la central d'Ascó, perquè bastants joves han marxat a treballar-hi.

L'únic que ve cap a nosaltres, per un carrer solitari, és una pudor insistent. Una mica més enllà passem per davant d'un rètol, és la carnisseria, i ara sabem d'on ha sortit la carn que ens han donat al bar.

Arribem a la plaça de l'església, dedicada a sant Bartomeu, que és un apòstol de vida bastant desdibuixada. Com el comte del prat..... La plaça és quadrada i seiem en un pedrís, a l'altre costat de l'església, a l'ombra. S'hi està bé. Tot seguit apareix un nen, amb una bicicleta, i es dedica a fer voltes, a ple sol. Només alguna vegada ens mira de reüll, però no crec que sigui casualitat, estic segur que ha vingut cap aquí perquè d'alguna manera ha descobert la nostra presència al poble. Som la novetat. Al cap d'un minut la Isabel em diu:

- Mira.

Ho ha dit amb veu molt baixa, i sense moure el cap. Intento mirar en la direcció de la seva mirada. En una casa hi ha una porta tapada per una cortineta d'aquelles de cordills i boletes de fusta. De moment no hi veig res d'estrany.

- No la veus, la mà?

Ara sí. Dos dels cordills que pengen estan una mica entreoberts per una mà, de la qual només es veuen els dits. Hi ha algú, al darrera, que ens observa d'amagat. Però no pensa que la mà li queda a la banda de fora de la cortina.

Durant uns pocs minuts tot continua igual: el nen voltant per la plaça amb la bicicleta i la mà entreobrint la cortina.

Aleshores toquen les quatre, quatre campanades enrogallades que passen per damunt dels nostres caps.

- Som-hi?

L'home que ha comparegut al bar de la carretera ens ha dit que prop de l'església n'hi havia un altre, de bar, encara que no s'hi podia menjar res. I que potser estarà tancat, ara. Una mica per ganes de beure aigua abans d'emprendre la caminada, i una mica per curiositat, busquem el bar que és a quatre passes. Està absolutament buit, només hi ha un noi rossenc assegut mirant la televisió. Li demanem aigua i diu que en té a la nevera.

Nosaltres mateixos ens la servim. A la televisió fan una pel·lícula del Far-West.

Tornem al carrer i em sembla que la pel·lícula continua aquí fora: la pols, la solitud, l'aire que crema.

Primer hi ha una pujada incòmoda, però un cop dalt del turó el camí planeja i ben aviat comença a baixar. El paisatge es va obrint i es fa gairebé majestuós.

És un descens continuat, agradable a desgrat de la calor. Si no hi ha sorpreses, hi arribarem en poc més d'una hora, a la Fontcalda, que deu ser al fons, al peu d'unes muntanyes impressionants, que potser són la paret meridional de la serra de Pàndols.

Quan ja hem baixat molt, i passem a fregar uns roquissars molt alts, el camí gira i ens duu al davant d'una construcció estranya. Sorpresa: és una vella estació de tren, molt enrunada, solitària en el paisatge. Una altra imatge de Far-West L'estació conserva un rètol que diu: "Prat de Comte". El nom del poble on venim. Un poble que ja queda molt lluny. Quan aquest tren funcionava, ¿la gent havia de baixar aquí, en aquest desert, i fer la dura pujada de tants quilòmetres per arribar al poble? No m'estranya que aquest tren plegués.

Per continuar cap a la Fontcalda hem de seguir la via del tren, on creixen matolls, i passar dos túnels curts. No ens quedem tranquils fins que no veiem, al fons de la vall i a l'esquerra, unes cases que deuen ser el santuari. Trobem el camí que hi duu i la baixada és ràpida. Ara es veu clarament una església i dos edificis llargs que deuen ser on hi ha les cel·les.

Passo un pontet, sobre el riu, i me'n vaig ràpidament a investigar si podré dormir aquí. Ja tindrè temps, després, d'observar que és això de la Fontcalda.

En un dels edificis, a tocar l'església, hi ha una porta i entro. És un espai més aviat fosc, amb un taulell de bar, curt. Diguem-ne la recepció. La meua pregunta obté una resposta aclaparadora:

- Ho sento, ho tenim tot ple."

Val a dir que aquestes coses li passen al senyor Espinàs perquè no es pren la molèstia d'informar-se mínimament dels llocs per on va.

CORBERA D'EBRE

El terme municipal de Corbera d'Ebre o Corbera de Terra Alta, de 52.89 km² d'extensió, es troba al sector de llevant de la comarca de Terra Alta, en contacte ja amb la Ribera d'Ebre, entre Gandesa i Móra d'Ebre. En forma l'eix la vall del riu Sec que el travessa en direcció W-E, entre els contraforts septentrionals de les serres de Cavalls i de la Torre, que arriben als 565 m d'altitud, al sud i al sud-est, i les meridionals de la serra de la Fatarella (545 m) al nord. Els sectors de la vall del riu voregen els 300 m d'altitud i la plana que s'estén al NW de la vila, ondulada per petits turons, ultrapassa generalment els 400 m. El municipi limita amb els termes de la Fatarella (NE i N), Vilalba dels Arcs (NW), Gandesa (W i S), tots de la Terra Alta, i amb els de Benissanet (SE) i Móra d'Ebre (E), de la Ribera d'Ebre.

La base de l'economia és l'agricultura, que ocupa gairebé el 61% de la superfície total municipal. La vinya ha anat en augment al llarg del segle i es troba en expansió; segueixen els ametllers, els cereals, les oliveres i els avellaners. El regadiu té escassa incidència. Les principals activitats industrials són les derivades de l'agricultura (olis i vins) i hi ha una Cooperativa Agrícola. Pascual Madoz parla de tres molins fariners i en el cens de 1860 n'apareixen cinc (el del Ferriol, el de la Caixa, el de la Vila, el de Més Amunt i el del Valentí), a més d'una teuleria i dos hostals, el del Fanfarró i el del Guix.

L'origen del lloc es troba en un castell o fortalesa d'origen ibèric (?), el *castrum de Corbera*, i apareix per primera vegada en un document escrit el 1153, citat en la carta de donació del castell de Miravet i formant-ne part (amb Gandesa, Algars, Batea, el Pinell i Rasquera), per Ramon Berenguer IV als templers, que hi establiren la important comanda de Miravet.

La vila havia viscut enfrontament bèl·lics ja en la Guerra contra Joan II, quan l'arquebisbe de Tarragona Pero de Urrea reduí *per combat i amb força d'armes*, segons Zurita, els llocs d'Ascó, Vilalba, Batea, Corbera i la Fatarella (1463), partidaris de la Generalitat de Catalunya. També compartí amb la resta de la comarca els trasbalsos de la Guerra dels Segadors. Durant la Guerra de Successió les tropes franco-castellanes ocuparen la vila, segons consta a l'arxiu parroquial de Vilalba, el dia 6 de febrer de 1707, ocupació que fou definitiva. Durant la Primera Guerra Carlina la població fou carlina, com la majoria de les viles de la Terra Alta a excepció de Gandesa, que fou liberal. Però fou la guerra civil del 36 la que portà a Corbera el pitjor desastre de la seva història: en la duríssima batalla de l'Ebre, la vila restà a l'avançada del front republicà establert el mes d'agost de 1938 als afores de la Poble de Massaluça, Vilalba i Gandesa. El front fou trencat per Corbera el 3 de setembre i la vila restà pràcticament destruïda, fins al punt que a la fi de la guerra fou abandonada i es bastí una nova població al peu de l'antiga, a banda i banda de la carretera.

La vila de Corbera d'Ebre es troba a 377 m d'altitud, al sector més meridional del terme, a l'esquerra del riu Sec, al peu del tossal on s'alcen les restes de l'antiga població, que s'agrupava entorn l'església parroquial de Sant Pere, gran edifici barroc amb una interessant portalada i campanar de torre, de base quadrangular i de tres cossos, molt malmesa, com tota la caseria, en la darrera guerra (1938). Els nous edificis es troben també centrats, a la plana, per la nova església parroquial de Sant Pere, de tipus basilical, atri i petit campanar

de torre. Al nord-est de la vila hi ha la capella del Calvari, en una elevació, edifici ampli, amb cimbori, voltat de xiprers. Té devoció popular l'ermita de Santa Madrona, en una vall al sector SE del terme, al peu de la serra de Cavalls, que forma un conjunt de capella i habitatge, senzill edifici amb portal adovellat i campanaret d'espadanya, al costat d'una abundosa font d'aigua, bona i fresca.

Un dels principals carrers de la vila és dedicat a un dels fills més destacats de Corbera, Jaume Ferran i Clua (1852-1929). Una estàtua seva adorna el mig de la plaça de l'Ajuntament. Fou un il·lustre metge i bacteriòleg, que descobrí un vaccí contra el còlera (1885) en una de les darreres epidèmies que assolava Europa; sofrí greu incomprensió dels estaments oficials fins al reconeixement final (premi de l'Académie des Sciences de París del 1907). Descobrí també vaccins antitífics i antiràbics, així com contra la tuberculosi. Dirigí una sèrie d'anys el Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona i és autor d'obres científiques.

SANT ISCLE I SANTA VICTORIA

Aquests dos sants havien estat molt venerats arreu de la Catalunya Vella. Hom els invocava per guarir el mal de pits i per afavorir l'alletament dels infants. Les mares oferien pits de cera o de metalls a les imatges dels sants per assegurar-se de tenir el mamellam en bona disposició quan arribés l'hora de donar de mamar al fillet. El dia d'avui en certs indrets es beneïen uns panets que, sucats amb llet, tenien fama de fer augmentar el cabal làctic.

*Per Sant Iscle
el fresc xiscle*

BIBLIOGRAFIA

- ## Gran Geografia Comarcal de Catalunya.
Volum 11. El Priorat, la Ribera d'Ebre, Terra Alta i el Matarranya.
Volum 13. El Baix Ebre i el Montsià.
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1ª Edició, 1981).
- ## Gran Enciclopèdia Catalana.
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1ª Edició, 1969).
- ## Topoguaia del GR-7-1. 4ª Fascicle : Garcia - Paüls.
Comitè Català de Senders de Gran Recorregut. (1ª Edició, 1988).

- ## Costumari Català. El curs de l'any. Volum V.
Joan Amades.
Salvat Editors. Edicions 62. Barcelona (1982)
- ## A peu per la Terra Alta.
Josep Mª Espinàs
Edicions La Campana. Barcelona (1ª Edició, gener 1989).
- ## Ruta per a conèixer la Terra Alta.
Centre Excursionista Gandesa.
Consell Comarcal de la Terra Alta. Gandesa (1990).
- ## Terra Alta.
Cicle "Coneguem Catalunya", 31 de maig 1987.
A.E. Talaia. Secció de Cultura.

Agustí Poch

Novembre 1991

DESCRIPCIÓ DEL RECORREGUT

Horari		
Parcial	Total	Quilòmetres

0.00	0.00	0.00
------	------	------

Sortim del poblet de Prat de Comte (370 m) per la carretera que va a l'antiga estació del Ferrocarril de Val de Zafán, actualment abandonada.

0.07	0.07	0.45
------	------	------

A l'esquerra queda l'entrada al cementiri; seguim endavant per la carretera.

0.02	0.09	0.57
------	------	------

Hem d'abandonar la carretera per tal de seguir per un camí que surt per la dreta. Pocs metres més enllà el camí bifurca, hem d'anar per la branca de la dreta.

0.05	0.14	0.82
------	------	------

Trobem una nova bifurcació, ara hem de seguir la branca de l'esquerra. La branca de la dreta puja en direcció a la Tossa.

0.18	0.32	2.03
------	------	------

El camí de carro que seguim gira vers la dreta i baixa vers uns camps de conreu. En aquest punt l'hem de deixar i continuar per un sender que va per l'esquerra.

0.10	0.42	2.57
------	------	------

S'arriba a l'anomenat coll de la Salve (430 m), a l'extrem de l'altiplà. Als nostres peus s'obre la profunda fondalada del riu Canaleta; iniciem una forta baixada fent amples revolts.

0.20	1.02	3.77
------	------	------

Passem per sota de la línia del Ferrocarril de Val de Zafán, actualment abandonada. Anem baixant vers el riu.

0.04	1.06	4.00
------	------	------

Després de passar per davant d'uns petits xalets arribem al riu Canaleta; creuem el riu mitjançant un pont fet de troncs (160 m).

Entrem dins del recinte del santuari de la Fontcalda. Prop del pont que hem travessat hi

ha la font d'aigua calenta que dona el nom al lloc; l'aigua surt a 25 °C i té propietats medicinals. El santuari queda dalt, a la nostra dreta.

El GR continua per l'esquerra seguint el riu aigües amunt pel fons d'un espectacular engorjat; el sender està ben condicionat amb baranes i escales als llocs més difícils.

0.06	1.12	4.30
------	------	------

Al final del congost, el sender que seguim bifurca; hem d'anar cap a l'esquerra, baixant fins arribar al costat del riu.

0.02	1.14	4.40
------	------	------

Desemboquem en una pista que, per l'esquerra travessa el riu a gual i després continua vers l'antiga estació del ferrocarril. Nosaltres hem de seguir la pista anant cap a la dreta, per passar per davant dels edificis de l'estació principal de bombejament d'aigües de Gadesa. Immediatament després comencem a pujar, en direcció est, pel fons d'una ampla i recta vall situada entre la serra de Puig Cavaller, a l'esquerra, i la serra de Pàndols, a la dreta. Estem seguint l'antic camí ral de Prat de Comte a Gadesa.

0.26	1.40	5.80
------	------	------

A la dreta queda una estació intermèdia de bombejament; seguim pujant, ara amb fort pendent. Mirant enrera podrem veure, a l'altra banda del riu Canalet, les boniques siluetes de les Agulles i de la Mola d'en Canar.

0.16	1.56	6.70
------	------	------

Deixem una altra estació intermèdia a la dreta. Continuem pujant.

0.13	2.09	7.30
------	------	------

Passem pel costat del dipòsit d'aigua potable de Gadesa; voregem la plana en direcció sud-est.

0.05	2.14	7.61
------	------	------

Arribem a la pista que puja de la Fontcalda; el GR la segueix vers l'esquerra.

Travessem una ampla collada situada entre la serra de Pàndols (709 m), a la dreta, i el puig Cavaller (706 m), a l'esquerra.

0.24	2.38	9.31
------	------	------

Al capdavant de la baixada trobem una bifurcació de la pista; la branca de l'esquerra es dirigeix cap a Gadesa; nosaltres hem de seguir per la de la dreta que continua pel fons de la vall.

0.02 2.40 9.58

Entrem en el recinte de la Fonteta (280 m), on hi ha una bonica i acurada arbrada, al peu de la majestuosa serra de Pàndols, molt ben arranjada per ICONA. Hi ha aigua, aixopluc i fogons preparats per a fer foc i cuinar.

Ací trobarem un pal indicador del començament de la variant GR-7-1-3, que es dirigeix cap a Gandesa. Nosaltres hem de continuar pel camí d'accés a la Fonteta, en direcció est, pujant cap a la carretera.

Uns metres abans d'arribar-hi, hem d'agafar un camí ramader que va cap a la dreta seguint la riba esquerra del rierol del Pinell.

0.06 2.46 9.95

Hem de creuar la carretera que puja de Tortosa vers Gandesa i continuar per un camí en direcció nord-est, passant per davant de les instal·lacions d'una granja.

0.15 3.01

Se'ns uneix un camí per l'esquerra; continuem pujant.

0.04 3.05 11.15

A l'esquerra del camí trobem una bassa (320 m). En aquest punt hi ha el pal indicador de la variant GR-7-1-2 que s'enfila cap a la cresta de la serra de Cavalls.

Hem de continuar endavant pel fons de la vall en direcció nord-est, per entremig de camps de conreu. A la nostra dreta queda la serra de Cavalls.

0.33 3.38 13.30

Per l'esquerra se'ns uneix un camí que ve de Gandesa, és la variant GR-7-1-3 que retorna al nostre GR. Seguim endavant pujant lleugerament.

0.05 3.43

Passem a frec d'una petita construcció que queda a l'esquerra del camí. Més enllà, deixem els camps de conreu i comencem a passar per entremig de pins.

0.05 3.48

Veiem un petit bassal a l'esquerra del camí; una mica mes enllà el camí voreja una filera de xiprers.

0.03 3.51 14.30

Arribem en un coll (520 m) situat entre la serra de Cavalls i la de la Vall de la Torre. El GR segueix per la vessant nord de la serra de Cavalls, seguint la profunda i recta vall de la Torre, on hi ha una torre de l'època medieval.

Atenció.- Ací hem d'abandonar el GR per anar cap a l'esquerra i seguir per un ample tallafocs que s'enfila pel llom d'un turó.

0.04 3.55

En arribar al punt culminant del petit turó descobrim una àmplia panoràmica. Davant nostre tenim la vall del riu Sec, amb Gandesa a l'esquerra i Corbera d'Ebre enfront.

Hem de continuar pel tallafocs procurant anar per la seva banda dreta, ran del tallat.

0.06 4.01

En arribar en un petit collet, el tallafocs es desvia vers la dreta i baixa amb fort pendent; l'hem de seguir. **Compte** amb les relliscades.

0.03 4.04

Arribem en una collada que té un pi al seu bell mig. En aquest punt hem de deixar el tallafocs i continuar per un reguerot que baixa per la dreta passant per damunt d'un rocallís.

Una mica més enllà, el reguerot ens mena novament al tallafocs que seguíem, que ací té un gran pendent. L'hem de travessar, amb tendència a baixar lleugerament, per anar a trobar un senderol que continua per l'altra banda.

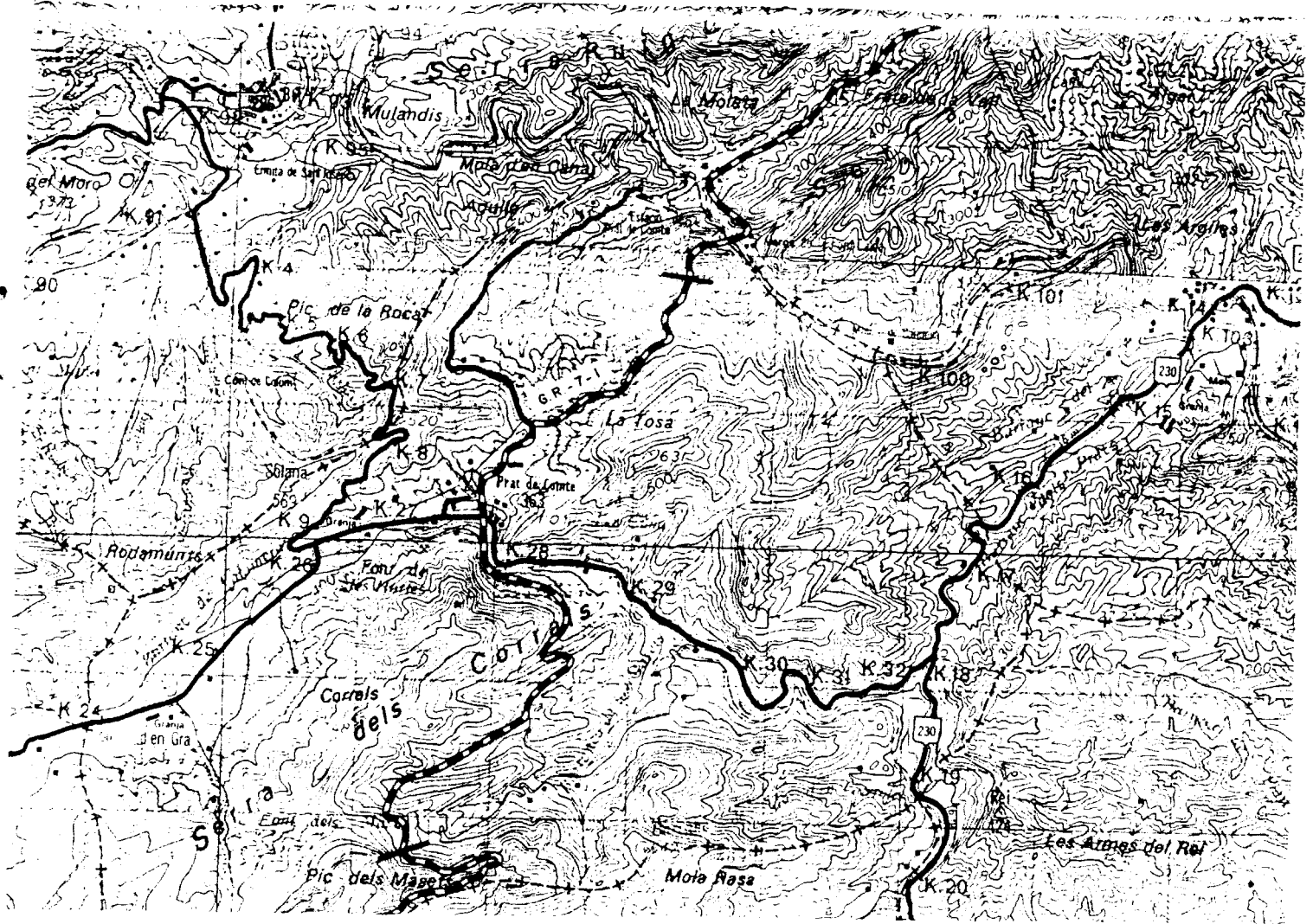
0.05 4.09

El senderol arriba a un petit collet i gira vers l'esquerra; a la dreta, continuant en la direcció que portàvem, deixem un viarany.

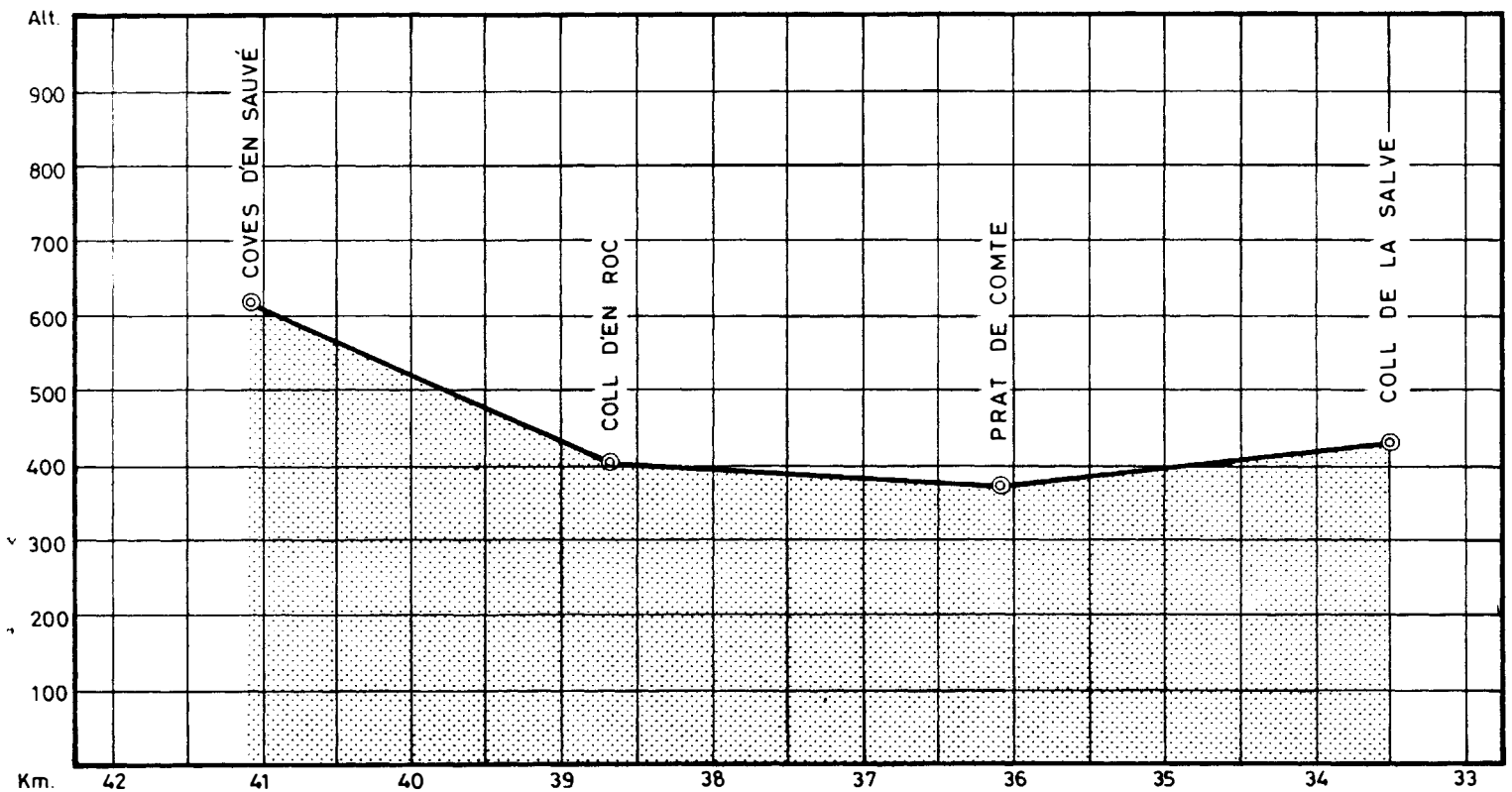
Comencem a baixar pel barranc del Tancat. Al fons ja es distingeixen els xiprers que envolten l'ermita de Santa Madrona.

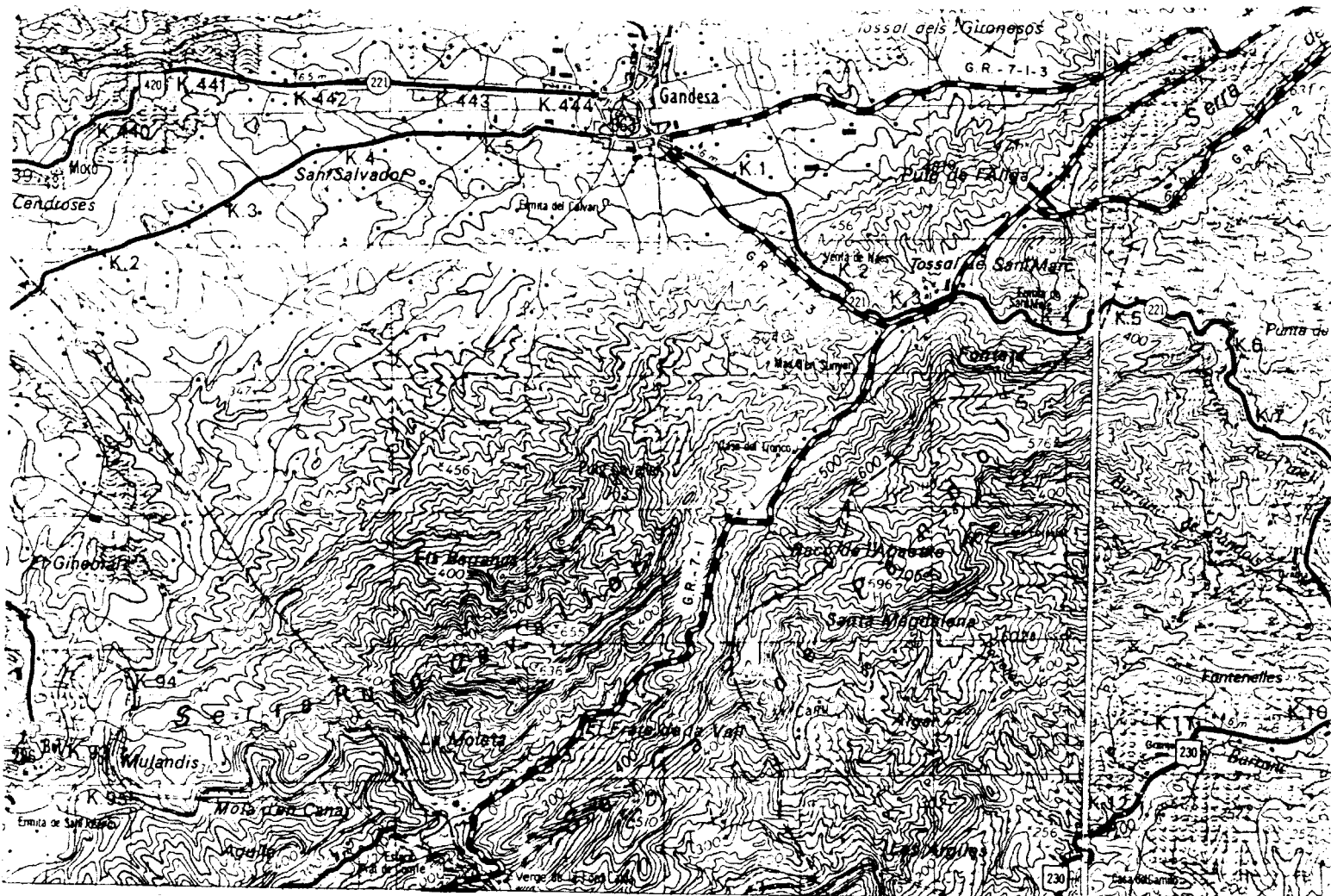
0.08 4.17

Arribem al recinte de l'ermita de Santa Madrona de Corbera d'Ebre (400 m), on finalitzem l'etapa d'avui.

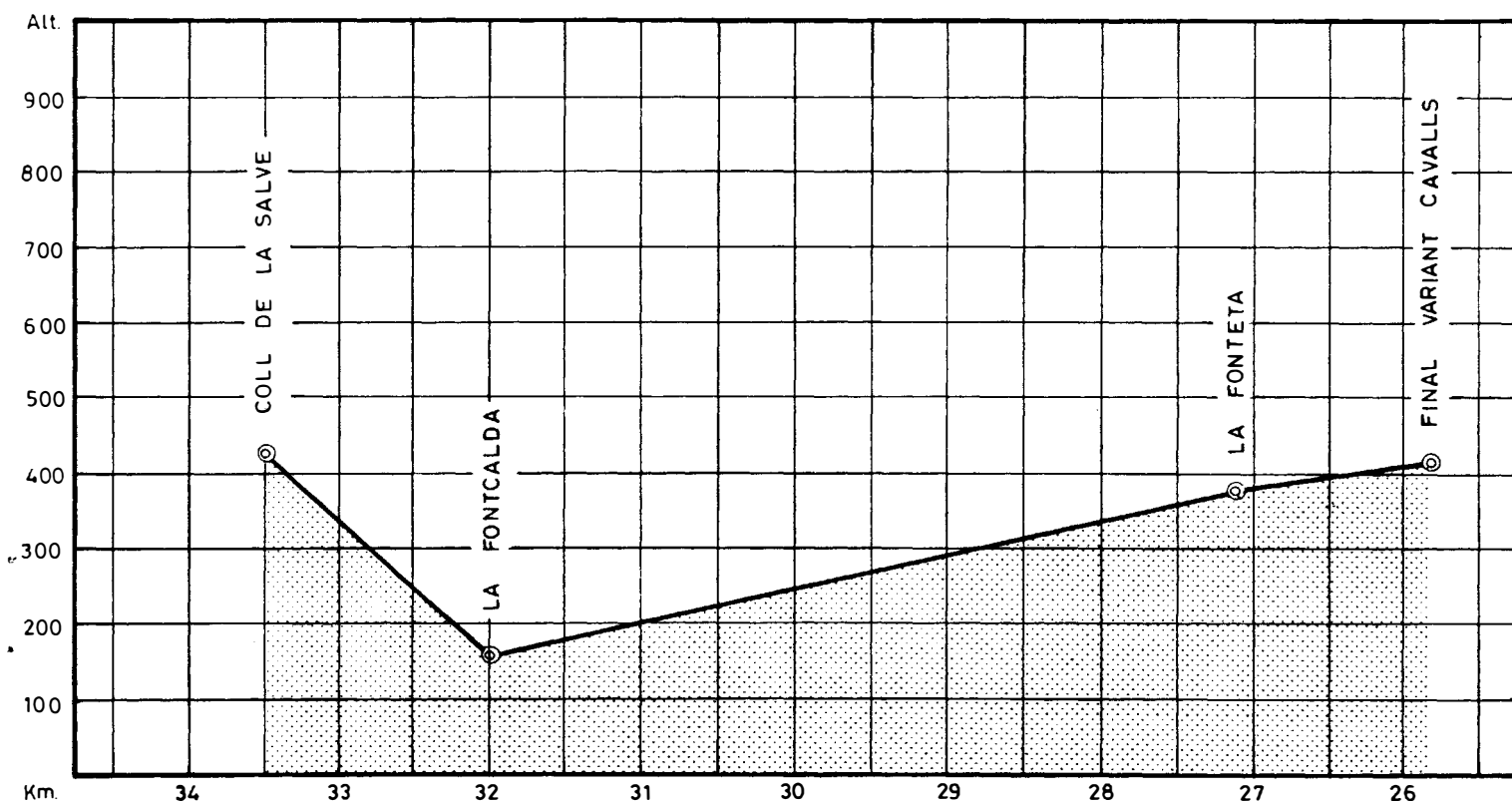

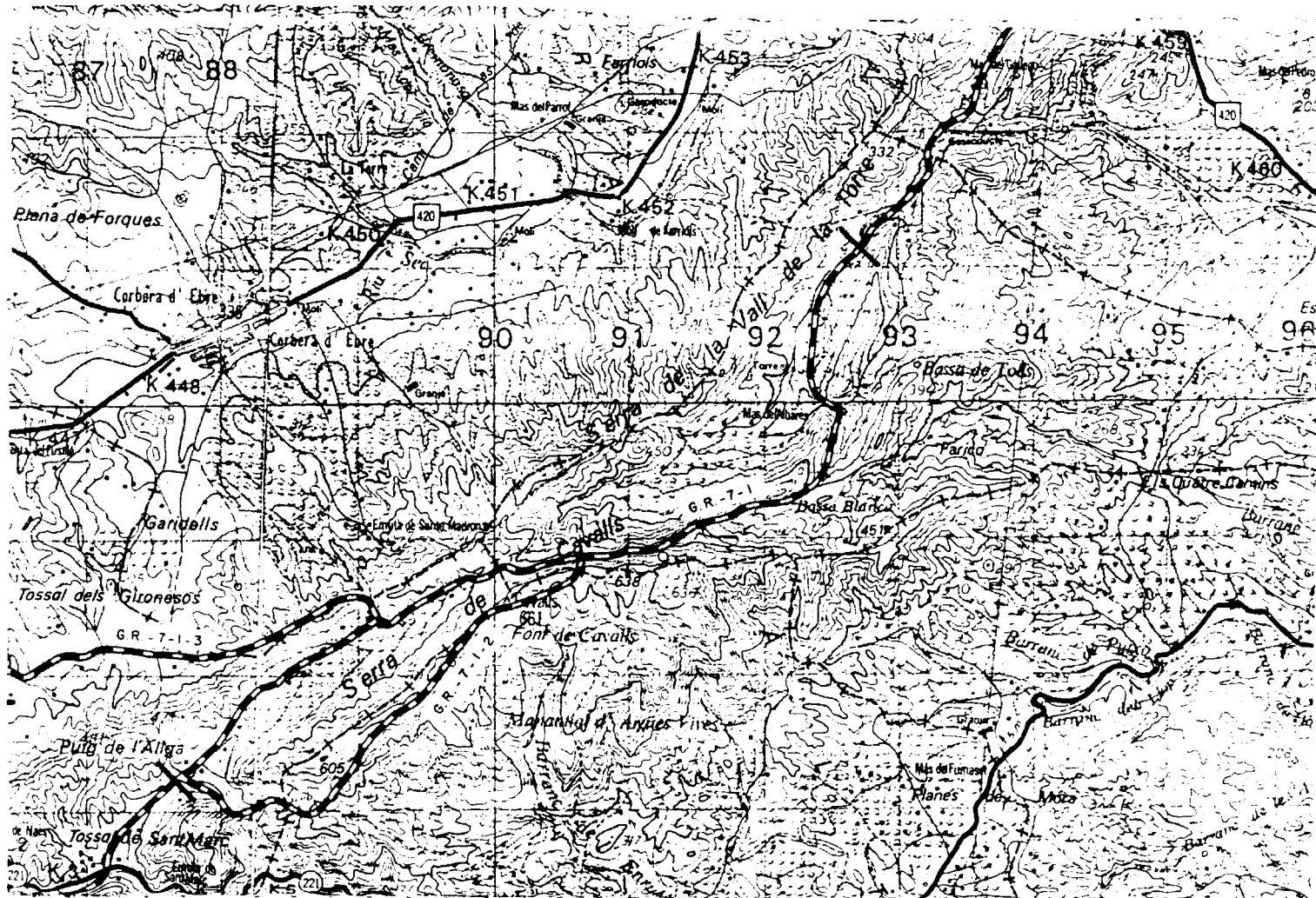
COLL DE LA SALVE - COVES D'EN SAUVÉ

FINAL VARIANT CAVALLS - COLL DE LA SALVE

MAS ALBARES - FINAL VARIANT DE CAVALLS

